

УДК 94(477):340.12

DOI 10.31732/2708-339X-2026-20-A3

ВНЕСОК РОМАНА ВАСИЛЬОВИЧА БЕРШЕДИ У СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ШКОЛИ

Ткач Д.І.,

доктор політичних наук, професор,
проректор з міжнародних зв'язків,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30–32, Україна, 03113
e-mail: ditkach2017@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6947-2036>

THE CONTRIBUTION OF ROMAN VASYLIOVYCH BERSHEDA TO THE FORMATION OF THE UKRAINIAN LEGAL SCHOOL

Tkach D.I.,

Doctor of Political Sciences, Professor,
Vice-Rector for International Relations,
“KROK” University,
Kyiv, Tabirna St., 30–32, Ukraine, 03113
e-mail: ditkach2017@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6947-2036>

Анотація. Стаття присвячена постаті Романа Васильовича Бершеди (1912–1979) – видатного українського правознавця, педагога і фронтовика, чия наукова та викладацька діяльність справила помітний вплив на становлення вітчизняної правничої школи у повоєнні десятиліття. Головна ідея роботи полягає в тому, що внесок Бершеди у розвиток українського права виходить далеко за межі його наукових публікацій – він формував цілісну культуру правового мислення через поєднання глибокої теоретичної підготовки, багаторічної практичної роботи в органах юстиції та самовідданої педагогічної діяльності.

У статті простежується життєвий і професійний шлях ученого: від початку кар'єри в органах юстиції у 1934 році та керівництва Київською юридичною школою Міністерства юстиції УРСР до захисту докторської дисертації у 1973 році та викладання у Вищій партійній школі при ЦК КП України. Особлива увага приділяється його фронтовому досвіду – добровільній участі у Другій світовій війні, обороні Києва, визволенні Курська, Дніпропетровська, міст Польщі та Чехословаччини, – який глибоко вплинув на його розуміння права як гаранта людської гідності. Аналізуються ключові наукові праці Бершеди, зокрема монографії «Виконавчий комітет районної ради» (1958) та «Сільська, селищна рада і питання соціалістичної законності» (1970), у яких автор не лише досліджував чинне законодавство, а й пропонував практичні шляхи його вдосконалення.

Актуальність дослідження зумовлена тривалістю реформування української системи правосуддя та місцевого самоврядування: звернення до наукової спадщини попередніх поколінь правників дозволяє краще зрозуміти інституційні витоки сучасних правових практик. Внесок автора статті полягає у введенні до наукового обігу маловідомих біографічних свідчень, зокрема особистих спогадів про Бершеду як педагога і людину, що дозволяє відтворити його постать у повноті – не лише як ученого, а й як особистість, котра формувала правничу еліту України силою власного прикладу.

Ключові слова: правничі школа, адміністративне право, місцеве самоврядування, законність, органи юстиції, повоєнна юриспруденція, правничі освіти.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 14.

Abstract. The article is dedicated to the figure of Roman Vasyliovych Bersheda (1912–1979) – a prominent Ukrainian legal scholar, educator, and World War II veteran whose scientific and teaching activities significantly influenced the development of the national legal school in the post-war decades. The central thesis of the work is that Bersheda's contribution to the development of Ukrainian law extends far beyond his scholarly publications; he shaped a comprehensive culture of legal thinking by combining profound theoretical training, years of practical work in justice authorities, and dedicated pedagogical activity.

The article traces the scholar's life and professional path: from the start of his career in justice bodies in

1934 and his leadership of the Kyiv Law School of the Ministry of Justice of the Ukrainian SSR, to the defense of his doctoral dissertation in 1973 and his teaching at the Higher Party School under the Central Committee of the Communist Party of Ukraine. Special attention is paid to his frontline experience – voluntary participation in World War II, the defense of Kyiv, and the liberation of Kursk, Dnipropetrovsk, and cities in Poland and Czechoslovakia – which deeply influenced his understanding of law as a guarantor of human dignity. The author analyzes Bersheda's key scientific works, specifically the monographs "The Executive Committee of the District Council" (1958) and "The Village and Settlement Council and Issues of Socialist Legality" (1970), in which the scholar not only examined existing legislation but also proposed practical ways for its improvement.

The relevance of this study is driven by the ongoing reform of the Ukrainian justice system and local self-government: revisiting the scientific heritage of previous generations of jurists allows for a better understanding of the institutional origins of modern legal practices. The author's contribution lies in introducing little-known biographical evidence into scientific discourse, including personal memories of Bersheda as a teacher and a person. This approach allows for a complete reconstruction of his figure – not only as a scholar but also as a personality who shaped Ukraine's legal elite through the power of his own example.

Keywords: legal school, administrative law, local self-government, legality, justice authorities, post-war jurisprudence, legal education.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 14.

Постановка проблеми. Проблема дослідження інтелектуальної та педагогічної спадщини українських правників повоєнного періоду залишається однією з важливих у сучасній історико-правовій науці. Формування вітчизняної правничої школи в другій половині ХХ століття відбувалося в складних умовах ідеологічного тиску; водночас саме в цей період було закладено підґрунтя для багатьох сучасних інституцій та підходів у сфері державного будівництва та місцевого самоврядування. Як слушно зазначає О. А. Гавриленко, «історія української юридичної науки немислима без глибокого вивчення життєвого та наукового шляху тих, хто формував її обличчя впродовж десятиліть» [1, с. 172].

Відтак звернення до постатей, які стояли біля витоків української правничої освіти та науки, є не лише даниною пам'яті, а й нагальною науковою потребою, оскільки без усвідомлення інтелектуальних традицій неможливо зрозуміти сучасний стан правової системи та окреслити перспективи її реформування.

Особливе місце серед цих постатей належить Роману Васильовичу Бершеді (1912–1979) – доктору юридичних наук, професору, фронтовику, одному з провідних фахівців у галузі адміністративного права та теорії місцевого самоврядування. Його наукові праці стали важливим етапом у розвитку вітчизняної правничої думки, а його педагогічна діяльність

у Вищій партійній школі при ЦК КП України виховала не одне покоління юристів-практиків, які згодом визначали обличчя українського правосуддя та місцевого самоврядування. Як підкреслює В. М. Єрмолаєв, «саме постаті такого рівня формували не лише наукові школи, а й ту етичну традицію служіння праву, яка залишається орієнтиром для наступних поколінь» [2, с. 445].

Незважаючи на значний науковий доробок Бершеди та його помітний вплив на розвиток української правничої школи, його постать досі не стала предметом комплексного наукового дослідження. Наявні праці з історії української юридичної науки згадують його лише побіжно, зосереджуючись переважно на його публікаціях, але не розкриваючи цілісно його життєвого шляху, педагогічного методу та особистісного впливу на формування правничої еліти [3; 4].

Як зауважує І. Б. Усенко, «біографістика в історії права залишається одним із найменш розроблених напрямів, що особливо відчутно, коли йдеться про дослідників, які працювали в умовах ідеологічних обмежень, але зуміли зберегти високий науковий рівень та людську гідність» [5, с. 25].

Відтак актуальність пропонованої статті зумовлена необхідністю заповнити цю прогалину, ввести до наукового обігу маловідомі біографічні свідчення та здійснити цілісний аналіз

внеску Р. В. Бершеди у становлення української правничої школи.

Зв'язок дослідження з важливими науковими та практичними завданнями визначається тривалістю реформування української системи правосуддя та місцевого самоврядування. Як наголошується в сучасних дослідженнях з історії держави і права України, «звернення до наукової спадщини попередніх поколінь правників дозволяє краще зрозуміти інституційні витоки сучасних правових практик та уникнути помилок, які вже були здійснені в минулому» [6, с. 8].

Праці Бершеди, присвячені проблемам законності в діяльності місцевих рад та організації виконавчої влади на місцях, зберігають актуальність і сьогодні, адже питання ефективності місцевого самоврядування та дотримання законності на рівні територіальних громад залишаються ключовими в контексті євроінтеграційних процесів [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження персоналій українських правників повоєнного періоду як носіїв правової культури й педагогічних практик лише частково висвітлена в працях з історії держави і права України, тоді як постать Романа Васильовича Бершеди досі не була предметом спеціального комплексного аналізу. Джерельну базу становлять, по-перше, праці самого Р. В. Бершеди – «Виконавчий комітет районної ради» (1958) [8], «Сільська, селищна рада і питання соціалістичної законності» (1970) [9], «Питання соціалістичної законності в діяльності районної Ради депутатів трудящихся, його виконавчих та розпорядчих органів» [10]. По-друге, використано біографічні матеріали, зокрема статтю О. В. Зайчука у журналі «Право України» (2012, № 7) «Відомий український вчений-правознавець та педагог Роман Васильович Бершеда (до 100-річчя від дня народження)» [11], а також особисті спогади автора і свідчення сина Євгенія Бершеди. По-третє, залучено дослідження з історії радянської юридичної думки, органів юстиції 1930–1970-х років, системи вищої партійної освіти

в УРСР, а також мемуарну літературу й усні свідчення слухачів Вищої партійної школи.

Не вирішені раніше частин загальної проблеми. Попри значний доробок з історії української правничої думки, окремі аспекти життя і діяльності Р. В. Бершеди залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, відсутнє цілісне дослідження його наукової біографії, не проаналізовано зв'язок фронтового досвіду з формуванням правничого світогляду, а також не розкрито його педагогічний метод і вплив на підготовку правничої еліти УРСР у Вищій партійній школі. Саме ці лакуни й покликана заповнити стаття.

Мета дослідження має подвійний характер: введення до наукового обігу маловідомих біографічних свідчень про Р. В. Бершеду та цілісний аналіз його внеску в розвиток української правничої школи у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Роман Васильович народився 20 липня 1912 року в м. Славути на Хмельниччині. Його дитинство минало в часи потрясінь: Перша світова війна, визвольні змагання, постійна зміна влади. Можливо, саме ця нестабільність виховала в юному Романові те, що згодом стане основною рисою його характеру – непохитну впевненість у тому, що лише закон здатен захистити людину від свавілля.

1934 року Бершеда розпочав роботу в органах юстиції. Він належав до тих практиків, які вчать не з книжок, а з живого матеріалу – зі справ, людей, конфліктів і рішень. Саме ця заземленість, здатність бачити за нормою закону живу людину вирізняли його серед колег.

Уже 1938 року, у 26 років, він очолив Київську юридичну школу Міністерства юстиції УРСР. Це призначення говорить саме за себе: щоб у такому молодому віці отримати керівництво провідним навчальним закладом, потрібні були не лише знання, а й авторитет, уміння слухати й переконувати, природна здатність вести за собою.

У 1941 році Роман Бершеда

добровільно вступив до діючої армії та пройшов бойовий шлях від оборони Києва до визволення Праги. За час фронтової служби він був нагороджений трьома бойовими орденами і дев'ятьма медалями, а медаль «За бойові заслуги», отримана в листопаді 1941 року, посідала для нього особливе значення як відзнака особистої мужності.

Він повернувся – і повернувся до своєї справи, немов не було жодних сумнівів у тому, чим займатися далі. Ця внутрішня незламність, уміння знаходити сенс після потрясінь – одна з найяскравіших рис його характеру. У 1946 році здобув диплом Всесоюзного заочного юридичного інституту м. Москви. Навчання заочно, поєднуючи його з роботою та відновленням повоєнного життя, – це вимагало неабиякої дисципліни, терпіння і справжньої внутрішньої мотивації. У 1953 році захистив кандидатську дисертацію та отримав звання доцента (1954 р.).

З 1948 року і до кінця життя працював у Вищій партійній школі при ЦК Компартії України: старшим викладачем, деканом, заступником завідувача кафедри радянського державного будівництва і права [12].

Одночасно викладав у Київському університеті та педагогічному інституті. Як консультант залучався Верховною Радою УРСР до роботи над проектами нормативних актів. Досліджував проблеми загальної теорії держави і права, конституційного й адміністративного права, прав людини, демократії і законності, організації і діяльності місцевих рад.

1973 рік – захист докторської дисертації та здобуття звання професора. Але ті, хто знав Романа Васильовича, казали, що регалії цікавили його значно менше, ніж сама робота. Він належав до тих учених, які пишуть не для полиць бібліотек, а для людей – для суддів, голів сільрад, працівників виконкомів, яким щодня треба приймати рішення.

Роман Васильович Бершеда в українській правничій традиції: теоретичне узагальнення. Щоб зрозуміти справжнє місце Романа Васильовича

Бершеди в українській правничій традиції, необхідно розглянути його постать у ширшому інтелектуальному контексті – на перетині кількох потужних векторів розвитку вітчизняної юридичної думки другої половини ХХ століття.

Бершеда належав до того покоління українських правників, яке формувалося в умовах подвійного виклику: з одного боку – жорстких ідеологічних рамок радянської юриспруденції, з іншого – нагальної практичної потреби у створенні дієздатних правових інституцій. Це покоління, народжене на початку ХХ століття і загартоване війною, мало унікальний досвід: воно одночасно будувало систему і розуміло її обмеження. Саме ця внутрішня напруга між нормою і реальністю, між офіційною доктриною і живою правовою практикою стала рушієм найцікавіших наукових пошуків того часу.

У цьому контексті наукова позиція Бершеди вирізнялася характерною особливістю: він послідовно зміщував дослідницький фокус від центру до периферії – від загальнодержавних інституцій до районних рад, від столичних правових практик до сільської законності. Це був свідомий науковий вибір, що відображав глибоке переконання: право живе не в законодавчих актах, а в щоденних рішеннях конкретних посадовців у конкретних громадах.

Наукова школа: між київською та харківською традиціями. Українська правнича наука радянського періоду розвивалася у силовому полі двох потужних інтелектуальних центрів – київського та харківського. Київська школа, пов'язана з Університетом св. Володимира та його радянськими наступниками, тяжіла до фундаментальних теоретико-правових досліджень, конституційної проблематики та філософії права. Харківська школа, що виросла з традицій першої столиці радянської України, відзначалася більшою увагою до адміністративно-правової практики, організації державного управління та прикладних аспектів законодавства

[13].

Бершеда органічно поєднував обидві традиції. Його теоретична підготовка та викладацька діяльність у Вищій партійній школі при ЦК КП України вписували його в київську академічну традицію. Водночас його наукові інтереси – адміністративне право, організація виконавчої влади на місцях, практичні механізми забезпечення законності – тяжіли до прикладної проблематики, характерної для харківської школи.

Цей синтез був не еклектикою, а свідомою методологічною позицією. Бершеда вважав, що теорія права втрачає сенс, якщо не верифікується практикою місцевого управління, а практика залишається сліпою без теоретичного осмислення. Саме тому його монографії, адресовані практикам, містили серйозний теоретичний апарат, а теоретичні розвідки завжди спиралися на конкретний емпіричний матеріал.

Найсуттєвішим теоретичним внеском Бершеди у вітчизняну правничу думку є, на нашу думку, його концепція законності як практичного, а не суто декларативного принципу організації місцевої влади.

У радянській юриспруденції поняття «соціалістична законність» традиційно трактувалося як інструмент державного контролю – зверху донизу, від центру до периферії. Бершеда, не виходячи формально за межі офіційної доктрини, фактично переосмислював цей концепт. У його працях законність поступово набувала іншого виміру – вона ставала умовою ефективного функціонування місцевих органів влади в інтересах конкретних громад, а не лише механізмом їхнього підпорядкування центру.

Ця, здавалося б, непомітна концептуальна зміна акцентів мала далекосяжні наслідки. Вона відкривала простір для розуміння місцевого самоврядування не як нижньої ланки єдиної державної вертикалі, а як самостійного суб'єкта правових відносин, що несе відповідальність перед територіальною громадою. У цьому сенсі думка Бершеди, народжена

в умовах радянської системи, містила інтелектуальний потенціал, що міг бути по-справжньому реалізований лише в умовах незалежної України.

Вплив Романа Васильовича Бершеди на наступні покоління українських правників реалізувався у двох вимірах – формальному та неформальному, – і обидва заслуговують на окрему увагу. Формальний вплив пов'язаний передусім з його монографіями, які впродовж 1960–1970-х років були обов'язковою літературою для студентів юридичних факультетів та слухачів партійних шкіл. Його праці про виконавчі комітети районних рад і соціалістичну законність формували уявлення цілого покоління юристів-практиків про те, як має функціонувати місцева влада і що означає законність на рівні конкретної громади. Ці уявлення, засвоєні у роки навчання, так чи інакше визначали подальшу професійну культуру тих, хто в 1990-х роках будував правову систему незалежної України.

Неформальний вплив – можливо, ще важливіший – здійснювався через педагогічну практику у Вищій партійній школі при ЦК КП України. Там навчалися не студенти, а досвідчені управлінці – люди, яким завтра треба було приймати реальні рішення на реальних посадах. Те, що Бершеда закладав у свідомість цих людей, – повагу до норми закону, звичку шукати правовий сенс, а не лише формальне виконання приписів, – ставало частиною їхньої управлінської культури. Через цих слухачів його вплив розходився концентричними колами по всій адміністративній системі України.

Серед дослідників наступного покоління, які продовжили тематику місцевого самоврядування та адміністративного права, розпочату Бершедою, слід відзначити В. Ф. Погорілка, який дав авторитетну характеристику його доробку в «Юридичній енциклопедії», а також О. В. Зайчука, що присвятив Бершеді окрему статтю у журналі «Право України» з нагоди його 100-річчя. Ці публікації засвідчують: наукова спадщина Бершеди

не розчинилася в архівах, а залишилася живою точкою відліку для дослідників, що займаються питаннями місцевого самоврядування та законності.

Сьогодні, в умовах реформи децентралізації та євроінтеграційних процесів, наукові ідеї Бершеди набувають нового прочитання. Його переконання, що законність є не зовнішнім обмеженням для місцевої влади, а умовою її справжньої ефективності та легітимності, цілком співзвучне сучасним європейським стандартам врядування. Принцип субсидіарності, що лежить в основі Європейської хартії місцевого самоврядування, по суті відповідає тій логіці, яку Бершеда відстоював у своїх працях, – нехай і в зовсім інших концептуальних координатах.

Це не означає анахронічного «осучаснення» радянського правознавця. Це означає інше: у науковій спадщині Бершеди є ядро, що пережило ідеологічну оболонку свого часу і залишилося актуальним, – ядро, пов'язане з розумінням права як живого інструменту служіння людині та громаді. Саме це робить його постать не лише предметом історико-правового дослідження, а й живим орієнтиром для сучасної української правничої думки.

«Юридична енциклопедія» характеризує Романа Васильовича Бершеду як помітного українського правознавця, доктора юридичних наук і професора, чия наукова діяльність була пов'язана з проблемами теорії держави і права, конституційного та адміністративного права, а також із дослідженням питань демократії, законності, прав людини й організації діяльності місцевих рад. У цьому контексті його доробок репрезентує важливий етап розвитку української юридичної думки середини ХХ століття, зокрема в частині осмислення місцевого державного управління та правових засад функціонування радянських органів влади [14].

Наукова спадщина: три монографії – одна дослідницька лінія. Наукові праці Романа Васильовича Бершеди утворюють цілісну і внутрішньо послідовну дослідницьку лінію,

що охоплює понад півтора десятиліття інтенсивної роботи. Три його ключові монографії – «Виконавчий комітет районної ради» (1958), «Сільська, селищна рада і питання соціалістичної законності» (1970) та «Питання соціалістичної законності в діяльності районної Ради депутатів трудящих, її виконавчих та розпорядчих органів» (1971) – не є окремими, самодостатніми публікаціями. Це етапи єдиного наукового проєкту, присвяченого осмисленню місцевої влади як правового явища.

Спільним знаменником усіх трьох праць є принципова методологічна позиція автора: Бершеда свідомо обирає не абстрактно-теоретичний, а практико-орієнтований підхід до правової науки. Кожна з монографій адресована насамперед практикам – працівникам районних і сільських рад, виконавчих комітетів, посадовцям, яким щодня треба приймати конкретні рішення в конкретних правових ситуаціях. Перша праця вийшла у серії «На допомогу працівникам районних Рад» АН УРСР – і це красномовно свідчить про авторські пріоритети. Він писав не для бібліотечних полиць, а для робочих столів.

Разом із тим еволюція від монографії 1958 року до праць 1970–1971 років демонструє помітне поглиблення дослідницької оптики. Якщо перша праця зосереджена переважно на організаційно-структурному аспекті – компетенції виконавчого комітету, механізмах його взаємодії з радою та іншими місцевими органами, – то наступні роботи перемішують у центр уваги концептуальну категорію законності. Бершеда поступово рухається від питання «як влаштована місцева влада» до питання «за яких умов вона діє правомірно і легітимно».

Це концептуальне зміщення є ключовим для розуміння наукового внеску Бершеди. У радянській юриспруденції «соціалістична законність» традиційно трактувалася як інструмент вертикального державного контролю – зверху донизу. У працях Бершеди ця категорія поступово наповнюється іншим змістом:

законність постає як умова ефективного і відповідального функціонування місцевих органів перед обличчям конкретної громади. Не контроль центру над периферією, а внутрішній організаційний принцип місцевої влади – ось що стає справжнім предметом його дослідження.

Саме тому монографії Бершеди зберігають наукову цінність і сьогодні – не як джерело актуальних правових рецептів, а у трьох взаємопов'язаних вимірах. По-перше, як історико-правові свідчення про радянську модель місцевого управління та її інституційну логіку. По-друге, як зразок доктринальної мови епохи, що дозволяє простежити, якими категоріями мислила тогочасна юридична наука. По-третє, і це найважливіше, як інтелектуальний місток між радянською традицією місцевого самоврядування та сучасними реформами

децентралізації: ідеї, що Бершеда відстоював у межах офіційної доктрини, виявляються співзвучними сучасним європейським стандартам врядування на місцях.

23 жовтня 1979 року в Києві Романа Васильовича Бершеди не стало. Він пішов, залишивши по собі книги, учнів і, що найважливіше, приклад того, яким може бути правник: не чиновником від закону, а його справжнім служителем.

Сьогодні, коли Україна будує нову систему правосуддя та місцевого самоврядування, такі постаті набувають особливого звучання. Не лише як історія, а як нагадування: реформи роблять люди з характером, переконаннями і внутрішньою чесністю. Роман Бершеда був саме такою людиною.

Література:

1. Історія держави і права України : підручник. В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 552 с.
2. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України : підручник. 2-ге вид., допов. та розшир. Харків : Право, 2025. 496 с.
3. Історія держави і права України : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 484 с.
4. Мележик О. Науковець на службі держави (до 70-річчя члена-кореспондента НАН України Є.Р. Бершеди). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 9. С. 102–107.
5. Усенко І. Б. Українська історико-правова наука на початку XXI ст.: здобутки та перспективи. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 44–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2014_25_6
6. Кравчук М. Методологічні засади проведення історико-правових досліджень. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/6e7105ac-8522-4b00-8906-78ace4450cf3/content>
7. Доцяк І. Реформа місцевого самоврядування в контексті євроінтеграції України. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/645>
8. Бершеда Р.В. Виконавчий комітет районної ради. Київ: Держполітвидав УРСР, 1958. 120 с.
9. Бершеда Р. В. Сільська, селищна рада і питання соціалістичної законності. Київ: Наукова думка, 1970. 180 с.
10. Бершеда Р. В. Питання соціалістичної законності в діяльності районної ради депутатів трудящих, її виконавчих та розпорядчих органів. Київ: Наукова думка, 1971. 287 с.
11. Зайчук О. В. Відомий український вчений-правознавець та педагог Роман Васильович Бершеда (до 100-річчя від дня народження). *Право України*. 2012. № 7. С. 355–357. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2012-7-pravo_ukr_7_ukr-1.pdf
12. Бершеда Роман Васильович. Енциклопедія сучасної України. 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-39523>
13. Правова освіта та наука в українському державотворенні (кінець XIX – XX ст.): монографія / за ред. Б. І. Андрусішина. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 308 с.
14. Погорілко В. Ф. Бершеда Роман Васильович. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1 : А – Г. С. 104–105.

References:

1. Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy : pidruchnyk. V. D. Honcharenko, V. M. Yermolaiev, V. O. Rumiantsev ta in. ; za red. V. D. Honcharenka. Vyd. 2-he, pererob. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2019. 552 s.
2. Yermolaiev V. M. Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy : pidruchnyk. 2-he vyd., dopov. ta rozshyr. Kharkiv:

Pravo, 2025. 496 s.

3. Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy : pidruchnyk : u 2 t. T. 1 / za red. V. Ya. Tatsiia, A. Y. Rohozhyna, V. D. Honcharenka. Kyiv: Vydavnychi dim «In Yure», 2003. 484 s.

4. Melezhyk O. Naukovets na sluzhbi derzhavy (do 70-richchia chlena-korespondenta NAN Ukrainy Ye. R. Bershedy). *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. 2015. № 9. S. 102–107.

5. Usenko I. B. Ukrainska istoriiko-pravova nauka na pochatku XXI st.: zdobutky ta perspektyvy. *Pravova derzhava*. 2014. Vyp. 25. S. 44–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2014_25_6

6. Kravchuk M. Metodolohichni zasady provedennia istoriiko-pravovykh doslidzhen. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/645>

7. Dotsiak I. Reforma mistsevoho samovriaduvannia v konteksti yevrointehratsii Ukrainy. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/645>

8. Bersheda R. V. Vykonavchyi komitet raionnoi rady. Kyiv: Derzhpolitydav URSR, 1958. 120 s.

9. Bersheda R. V. Silska, selyshchna rada i pytannia sotsialistychnoi zakonnosti. Kyiv: Naukova dumka, 1970. 180 s.

10. Bersheda R. V. Pytannia sotsialistychnoi zakonnosti v diialnosti raionnoi rady deputativ trudiashchykh, yii vykonavchykh ta rozporiadchykh orhaniv. Kyiv: Naukova dumka, 1971. 287 s.

11. Zaichuk O. V. Vidomyi ukrainskyi vchenyi-pravoznavets ta pedahoh Roman Vasylovych Bersheda (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). *Pravo Ukrainy*. 2012. № 7. S. 355–357. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2012-7-pravo_ukr_7_ukr-1.pdf

12. Bersheda Roman Vasylovych. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-39523>

13. Pravova osvita ta nauka v ukrainskomu derzhavotvorenni (kinets XIX – XX st.) : monohrafiia / za red. B. I. Andrusyshyna. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2019. 308 s.

14. Pohorilko V. F. Bersheda Roman Vasylovych. Yurydychna entsyklopediia : u 6 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 1998. T. 1 : A – H. S. 104–105.

Стаття надійшла до друку 03 квітня 2026 року